

Bilimsel Düşünce ve Dil

İnsanda bilişsel işlevlerin ve dilin gelişmesi birbirinden ayrılamaz. Beynin, bilişsel yetilerin ve dilin gelişmesi sürekli etkileşim içindedir. Dil olanaklarını yeterince kullanamayan bir kişide beynin üst düzey işlevlerinin gelişmesi olumsuz etkilenmektedir. Dil, düşünceyi yalnızca taşıyan ve ileten bir araç olmayıp, düşünceyi yeniden yapılandıran, onu tamamlayan temel bir işlevsel yapıdır. Açık düşünmenin ve sindirerek öğrenmenin temeli dile, özellikle anadiline dayanır.

M. Orhan Öztürk
HÜ Psikiyatri Bölümü

DİL bireysel ve toplumsal yaşamın en önemli iletişim ögesi olduğu gibi, toplumsal birliğin ve toplumsal kimlik duygusunun da temel yapıtaşıdır.

Bilimsel düşünce ya da bilgi herhangi bir biçimde iletilirken, anlaşılabilir, yazılıp okunabilir, yayınlanabilir, öğretilerilmelidir. Bunların hepsi birer dil konusudur. Dil olmadan hiçbirini gerçekleştirmez.

Ülkemizde eskiden olduğu gibi, bugün de bilim çevrelerinde yaygın bir yabancı sözcük ve terim düşkünlüğü ile birlikte, bilimsel yazılarda zor anlaşılır ya da anlaşılabilir olma eğilimi görülür. Bu eğilimin kökeninde ruhsal açıdan anlamlı iki etken görülmektedir. Bunlardan ilki çocukta doğal olarak varolan özerk ve özgür düşünme yetisinin baskılanması, gelişiminin engellenmesi; ikincisi ise büyüsel düşünceye yaslanma alışkanlığının yaygın olmasıdır.

Bilim Dili ve Özerk Düşünebilme Yetisi

Çocukta ikibuçuk-üç yaşlarında, beynin hızlı gelişmesine koşut olarak devinim, dil ve bilişsel yetilerdeki çok hızlı gelişmeyle birlikte sürekli sorma, öğrenme, bilme merakı başlar ve bu merak dört-beş yaşlarında doruğuna varır. Bu yaşta çocuk, fiziksel ve toplumsal çevresinin çapını hızla genişletirken, kendi bedeninden yıldızlara, sonsuzluğa dek herşeyi bilmek, öğrenmek ister. Bu bilme tutkusunun temelinde, büyük oranda, insanlığın evrimsel-kalıtımsal gelişme, değişme gizil gücü yatmaktadır. İnsanda özerk kişiliğin ve girişim yetisinin temelleri çocukluğun bu evresinde atılır. Dilbilimciler göre, evrendeki nesnelerin bellekte daha kolay tutulmasında, nitelenmesinde, nesnelere ve olaylar arasında ilişki kurulmasında, genel kuralların açığa çıkarılarak sorun çözme işlemlerine aktarılmasında sözlendirmenin büyük yeri vardır. Bu konudaki çalışmalar, sözlendirmenin en etkili olduğu yaş diliminin dört-yedi yaş arası olduğunu göstermektedir. Bu gelişme sürecinde beynin üst düzey işlevlerinin ve dilin çevre-

den sağlanan uyaran besilerine daha çok bağımlı olduğu bilinmektedir. Yani, insanın doğuştan kazanılmış birçok yetisi, ancak uygun bir toplumsal ortamda uygun etkileşimlerle beklenen düzeye erişebilmektedir.

Bilme merakını küçük, narin bir bitkiye benzeten Einstein, "bu bitkinin en önemli gereksiniminin, uyarıların yanı sıra, özgürlük olduğunu" söyler. İşte bu dönemde toplumumuzdaki çocukların aile içinde ve dışında yetiştirilme ve eğitim biçimlerine bakacak olursak, sorma, bilme merakının çok değişik yollardan etkili bir biçimde baskılandığını, susturulduğunu, hatta büyük oranda söndürüldüğünü görürüz. Çocuğun merak eden, atılgan girişimleri çeşitli korkutular, şakalar ve sınırlamalarla durdurulmaktadır. Geleneksel kesimden çağdaş kesime doğru gittikçe bu baskılaşma azalsa bile, ailede ve okulda, çocuğa özgür ve özerk öğrenme, düşünme me-

rakını aşlamayan, özerk kimlik gelişimini desteklemeyen, sorgulamadan öğrenmeye dayanan yetkeli bir eğitim dizgesinin baskın olduğu bilinmektedir. Evreni ve insanı sorgulandırmayan, insanın araştırmacı yönünü sınırlayan inançların da yaygın olduğu bir toplumda özerk ve özgür düşünmenin toplumsal bir değer olarak yerleşmesini, köklü bir kişilik özelliği olmasını bekleyebilir miyiz? Buna ek olarak son yıllarda, daha kavramları tanıma ve oluşturma dönemi olan beş-altı yaşlarından başlayarak, çocuklar süregelen bir test sırtmasına tutulmaktadır. Çocuklar, düşünmeye, özgür tartışmaya yer veremeyen testlerle eğitilip, testlerle değerlendirilmektedirler. Böyle bir eğitim ortamında yukarıda tanımladığım özgürce sorma, tartışma ve özerk öğrenme, düşünme merakının nasıl söndürüldüğünü anlamak zor olmasa gerek. Sonuç, ülkenin en zeki ve çalışkan gençlerini toplayan en seçkin üniversitelerde bile çoğunluğu sorma sormayan, özerk öğrenme merakı taşımayan, derslerde ve kitaplarda verilen bilgileri kendi özerk eleştirisi, tartışma süzgecinden geçirmeyen, ezberci, aktarmacı, bir öğrenci ve öğretici topluluğunun oluşmasıdır. Ülkemizde bilimsel yayınlarda dili, anlatımı karışık, yabancı sözcük ve terimlerle dolu yazıların sık görülmesinin temel nedenlerinden biri çocukluktan başlayan baskılamalar sebebiyle özerk düşünme ve öğrenme yetisinin gelişmemesidir.

Bilim Dilinde Büyüsel Düşünce

Büyünün özü inanca ve anlaşılabilirliğe dayanır. Astronomi, hekimlik, kimya gibi bilim dalları eski çağlarda büyük oranda inanç ve büyüculük ile içiçeydi. Hekimlik yanı sıra tıbbi meslekti. O çağların şamanı, büyücü hekimi, yıldız falcısı ya da kimyacı doğaüstü olduğuna inanılan gücü ile aynı zamanda, anlaşılabilir, ulaşılamaz bir yetke idi. Bilimsel düşüncenin, bilimin ve bilim dilinin o çağlardan beri geçirdiği aşamalara bakarsak, inanca dayalı gizemci, büyüsel düşüncenin egemenliğinden, akla, sorgulamaya ve araştırmaya dayalı bilimsel düşünceye ulaşmanın uzun, zaman zaman da trajik öyküsünü görürüz.

Çoğu yeni buluşun ve bilimsel gelişmenin gerçekleştirildiği Batı ülkelerinde, artık geçen yüzyılda olduğu gibi, terimler Latince ve Yunanca köklerden türetilmemektedir. Bu ülkelerde bilim adamları, anlamayı ve öğrenmeyi kolaylaştırmak amacı ile, yeni buluşları için daha çok kendi öz dillerinden, günlük halk dilinden sözcükler alarak bunlara terim niteliği kazandırmaktadırlar. Tıp, biyoloji bilimleri, fizik, kimya, uzaybilimleri, bilgisayar alanında artık bir çocuğun bile anlayabileceği dilden terimler türetilmektedir. Giderek, bilim dili ile halkın konuştuğu dil birbirine yakınlaşmakta ve "evrensel bilim dili" görüşü de geçerliğini ve dayanağını kendiliğinden yitirmektedir. Böylece, bilim adamının eski çağlardan kalma dili ve uygulamaları ile gizemci olan dokunulmazlığı, anlaşılabilirliği ortadan kalkmaktadır.

Büyük gelişmelere karşın, bilimde büyüsel düşüncenin tümden silinmediğini gösteren birçok örnek verilebilir. Bir yabancı sözcük ya da terim neden bilimseldir de, tüm anlamını verebilen bir yerli sözcük bilimsel sayılmamaktadır? Örneğin tıpta batın, aerofaji, anemi sözcükleri neden bilimseldir de bunların Türkçedeki karşılığı olan karın, hava yutma, kansızlık sözcükleri değildir? Bu sözcükler yabancı olmaları, anlaşılmalarmaları ve bir yetkeden öğrenilmiş olmaları nedeniyle, içerdikleri bilimsel anlamın dışında ve o anlama ilgisi olmayan bir değer taşımaktadırlar.

Türkçe Bilim Dili

Aydınlanma gemisini yüzyıllar önce karanlıkta terk eden bilim dilinde Arapçanın egemenliği 1932'ye dek sürmüştür. Atatürk'ün 1932'de başlattığı dil devrimi bilim dilimizi kuşkusuz çok değiştirmiştir. 1932'den sonra Arapça, Farsça terimler hızla azalmış; Yunanca, Latince terimler çoğalmıştır. 1980'lerde bilimsel yazılardaki Türkçe terim ve sözcük oranı %75-85'i bulmuştur.

Bu olumlu gelişmelere karşın ülkemizde, bilim dilinde yabancı sözcük ve terim kullanma merakının oldukça yaygın biçimde sürmekte olduğu da görülmektedir. Son yıllarda çıkmış tıp dergilerini gözden geçirince Türkçe düşünme, anlatma, yazma bilincinin yeterince yerleşmemiş olduğunu açıkça anlayabiliyoruz. Örneğin, bir dergide çıkan bir Türkçe makalenin başlığı "Dietary Fibers", bir başkasının da "Bir Olgu Nedeniyle Blind-Ending Bifid Ureter" olabiliyor. Başka bilim dallarında da benzer bir durum olduğu anlaşılmalıdır. Yabancı sözcük ve terim kullanma düşkünlüğünün yanısıra, yazılarda ilginç, çapraşık bir anlatım biçimiyle de sık karşılaşmaktayız. Yayımlanan yazıların çoğunda gözden geçirilen yabancı kaynaklardan bilgi aktaran yazarlar, sıklıkla bu kaynaklardan çıkarılacak bilginin özünden çok, yabancı dildeki metne kendilerini kapıyorlar. Ortaya çeviriye benzeyen, fakat çeviri de olmayan çapraşık bir dil çıkabiliyor. İlginçtir, kullanılan kaynaklarda günlük halk dilinden alınıp terim olarak oturtulan yalın sözcükler de olduğu gibi Türkçeye so-

kulabiliyor. Terim olarak oturmuş görünen bu sözcüklere Türkçe karşılık önerilince, yabancı sözcüğün artık terim olması nedeniyle bu önerilerin yeterli olmadığı söylenebiliyor; Türkçe yalın sözcükler bilim diline yakıştırılmıyor. Açık bir büyüsel düşünce örneği olan bu tutum, yabancı dili az ya da iyi bilenlerde, bilgili ve yetenekli kişilerde bile görülebilmektedir.

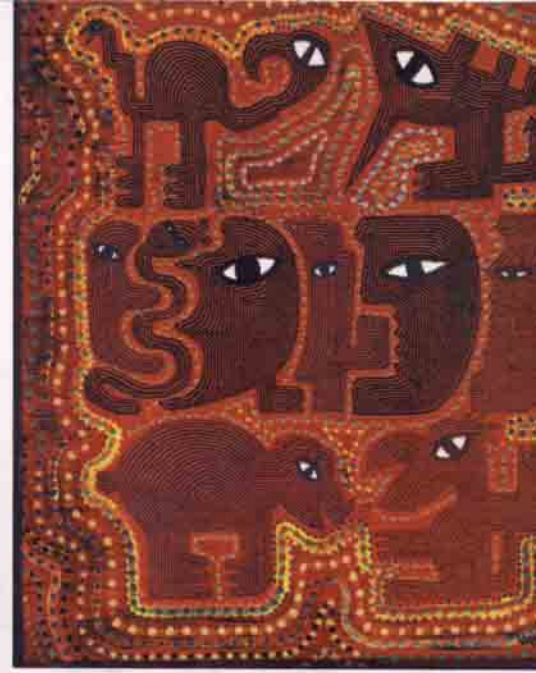
Bilim dilinde süregelme olan anlaşılma-olma ve yabancı terim, sözcük kullanma eğilimini yalnızca bilimdeki eğitim ve yazma alışkanlıklarına, yabancı dili iyi bilmemeye, dilde özensizliğe bağlayamayız. Eğitimin kendi kendisini anlaşılabilirliğe sürüklemesinin ve dilde özensizliğe yol açmasının altında başka etkenler aramak gerekir. Eski çağlardan kalma büyüsel düşüncenin etkisiyle bilimde anlaşılma-olma dilin kullanılması hem sözcüğü seçen, kullanan, hem de onu aktaran, algılayan kişi için geçerlidir. Sözcüklerin büyüsel gücü olabileceği inancı çok eski çağlardan beri vardır. Bir sözcüğe anlamın dışında bir güç, bir üstünlük kazandıran örnekler belki her dilde bulunabilir. Dinsel, yarı dinsel inançlarda, ruhsal bir bozukluk olan saplantı-zorlantı hastalığında (obsesif-kompulsif nevroz) düşünceye ve sözcüklere, doğa-üstü büyüsel bir güç yüklenildiği biliyoruz. Bir sözcük öldürücü olabileceği gibi, ölümden de kurtarabilir! Örneğin, toplumda çok yaygın olan "maşallah" sözcüğünün güzel sağlıklı bir çocuğu nazardan koruyabileceğine ilişkin yaygın bir inanç vardır. Sözcüklere bu türden büyüsel güç yüklenmesinin bilimsel düşünce ile bir ilgisi yoktur. Ama, bilimsel sözcüklere, terimlere içerdikleri anlamın dışında bir güç, bir yetke yüklenmesi bilimsel olarak nasıl açıklanabilir?

İnsanoğlu çok eski çağlardan beri, neden sonuç bağlantıları kuramadığı, açıklayamadığı

ğları olaylarla, örneğin hastalıklarla, doğal yıkım olaylarıyla, ölüme savaşırken, bir yandan teknoloji ve bilimsel düşünme yetisini geliştirmiştir. Öte yandan büyüsel düşünceye dayalı inanç dizgeleri ile anlayamadığı, açıklayamadığı olaylar karşısında yetersizlik ve güvensizlik duygularını yenmiştir. Çağımızda da, kimi bilim adamlarındaki büyüsel düşünceye dayanma eğiliminin altında yetersizlik ve güvensizlik duygularının bulunabileceği söylenebilir. Hastalıklarla, ölüme savaşan tıp bilimine de bu eğilimin izleri doğal olarak, başka bilim alanlarına göre, daha fazla görülebilmektedir.

Türkçe'nin son 60 yılda gösterdiği gelişme ve Türk dili üzerinde yapılmış olan bilimsel çalışmalar, onun "biçim özellikleri, yapısı dolayısıyla değişik kavramların anlatımına, yeni ve yabancı kavramların karşılan-

masına çok elverişli bir dil" olduğunu artık yeterince kanıtlanmıştır. Kendi öz dilini başka dillerin egemenliğine bırakarak, eğitimden ve özellikle bilimsel düşünceden uzak tutulmuş bir toplumun uygarlık savaşımında yitirdiği yüzyılları düşünecek olursak, genç bilim adamlarının bir dil bilinci ile öz dillerine sarılmalarını anlamak gerçekten güçtür.

Bilim adamlarımızın ve aydınlarımızın yabancı dil düşkünlüğünün ve bilgiyi yeterince özümsemeden aktarma eğiliminin altında başka eğitimsel, ekonomik, politik, kültürel ve kişisel etkenler de bulunabilir. Örneğin, son zamanlarda yaygınlaşan kısa ve kolay yoldan yapılan yayınlarla akademik yer edinebilmenin, bir bilim alanında ya da yabancı dilde iyi yetişmemiş olmaya bağlı yetersizlik ve aşağılık duygusunun, öğrenim ve araştırma için olanak yetersizliğinin, serbest pazar ekonomisindeki dil değerlerinin ve siyasal etkenler gibi birçok unsurun bu durumda önemli yeri olabilir.

Bilimdeki hızlı gelişmelere, yeni buluşlara ve kavramlara "yaşayan dil" görüşü ile ayak uydurulamaz. Ya olduğu gibi Batı dillerinden alacağız ve aktarmacı, öykünmeci kalacağız ya da Türkçenin geniş kaynaklarından yararlanarak özerk düşünme ve bilgi dağarcığımızı genişleteceğiz. Bu da, bilim adamının, öncelikle ve özellikle kendi dilinin gücüne inanması ile olabilir. Çocuklarımız kendi dillerini kullandıkça, bilgi ve kavramlar daha açıklık kazanacak, daha kolayca özümsebilecek, onların dünyaları genişleyecektir. Belki de böylelikle, yetkeci eğitimin anlamadan ezberleten kalıplarından ve büyüsel düşünceye yol açan yetersizlik duygularından kurtulabileceğiz. Wittgenstein'in dediği gibi "unutmayalım ki dünyamızın sınırlarını dilimiz çizer".

- Kaynaklar
 Aksan O. Türkçenin Gücü, Ankara, 1987.
 Aksoy O. A. Dil Gerçeği, Ankara, 1982.
 Carston R. Language and Cognition, Cambridge, 1988.
 Erikson E. H. Childhood and Society, New York, 1965.
 Göker M. Türkiye'de Felsefe Dilinin Gelişimi, Çağdaş Türk Dili, 1994.
 Güvenc B. Türk Kimliği, Ankara, 1993.
 Luria R.A. Cognitive Development, Its Cultural and Social Foundations, Cambridge, 1974.
 Nasuhoglu R. Fizik Terimlerin Sözlüğü, Ankara, 1983.
 Özdemir E. Öz Türkçe Üzerine, Ankara, 1969.
 Rosenblum L. Ethology-Primate research and the evolutionary origins of human behavior. (eds) R.C. Simons, H. Pardes Understanding Human Behavior in Health and Illness, 1977.
 Şahin N. Dil ve Zihin İşleyişinin Etkileşimi, Bilim Kültür, Öğretim Dili Olarak Türkçe, 1978.
 Wilson A. Weinsten-LLanguage, Thought, and Interiorization, Contemporary Psychoanalysis, 1990.